

JINOYATCHILIKNI OLDINI OLISH: QARSHI KURASHISHDAN SAMARALIROQ YONDOSHUV

Shodmonov Ubaydullohon To'raho'jayevich

ISFT (International school of finance technology and science) instituti

Fundamental iqtisodiy fanlar kafedrasi katta o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14759595>

Xalqimizda “Kasallikni davolagandan ko'ra, uning oldini olish muhim” degan naql mavjud. Bu naql jamiyatimizda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va xavfsizlikni saqlash nuqtai nazaridan ham to'g'ri qo'llanilishi kerak. Ya'ni, jinoyat sodir etilishida ham aynan shu yondashuvni tatbiq etish zarur. Agar jinoyatning oldini olishga erishilsa, bu nafaqat davlatning huquqni muhofaza qilish tizimi uchun, balki butun jamiyat uchun ham katta foyda keltiradi. O'z vaqtida jinoyatning oldini olish jamiyatda adolatni, xavfsizlikni va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi.

Jinoyatchilik, jamiyatlar uchun eng katta tahdidlardan biri bo'lib, uning salbiy oqibatlarini iqtisodiy, ijtimoiy va psixologik jihatdan sezilarli. Dunyo bo'ylab davlatlar jinoyatchilikni kamaytirish va unga qarshi kurashish maqsadida turli strategiyalarni amalga oshirmoqda. Biroq, ko'plab olimlar, mutaxassislar va siyosatshunoslar ta'kidlashicha, jinoyatchilikka qarshi kurashgandan ko'ra uni oldini olish yanada samaraliroq va uzoq muddatli yechim hisoblanadi. Ushbu maqolada jinoyatchilikni oldini olishning afzalliklari, ilg'or xorij tajribasi, hamda uni amalga oshirishda qanday asosiy yondoshuvlar mavjudligi tahlil qilinadi.

Jinoyatchilikka qarshi kurashish jarayoni asosan jinoyat sodir etilganidan so'ng amalga oshiriladigan choralarni o'z ichiga oladi. Bunga jinoyatchilarni jazolash, huquqni muhofaza qilish organlarining faoliyatini kuchaytirish, jinoyatlarni aniqlash va jinoyatchilarga tegishli jazolarni bajarish kabi faoliyatlar kiradi. Biroq, bunday choralar jinoyatchilikni kamaytirishga qaratilgan vaqtinchi va reaksiya yondoshuvidir. Ularga qaratilgan harakatlar jinoyat sodir bo'lgandan keyin sodir etiladigan javob choralaridir va ko'pincha jinoyatchilikni oldini olishga qaratilgan uzoq muddatli yechimni taqdim etmaydi.

Olimlarning fikriga ko'ra, jinoyatchilikni oldini olishga qaratilgan yondoshuvlar bu jarayonning samarali bo'lishini ta'minlashi mumkin. Amerika kriminologi Cesare Beccaria (1764) jinoyatchilikni oldini olishning eng yaxshi usuli sifatida, hukm va jazolarni tayinlashda adolatli, noaniq va muvozanatli yondoshuvni ta'kidlaydi. Beccaria, asosan, huquqni muhofaza qilishning oldini olish va uning samaradorligini oshirishni ta'kidlaydi.

Jinoyatchilikni oldini olishning bir nechta asosiy afzalliklari mavjud, ularning barchasi jamiyatning xavfsizligini oshirishga qaratilgan. Birinchi navbatda, jinoyatni oldini olish jinoyatchilik darajasining kamayishiga olib keladi. Jinoyatchilikni oldini olish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirgan davlatlarda jinoyatlar kamroq sodir etiladi. Bu o'z navbatida davlatning iqtisodiy o'sishiga va ijtimoiy barqarorlikka olib keladi. Misol uchun, 1990-yillarda Janubiy Koreya jinoyatchilikni oldini olish bo'yicha qator innovatsion dasturlarni amalga oshirdi va natijada jinoyatlar sezilarli darajada kamaydi.

Ikkinchidan, jinoyatchilikni oldini olish, jamiyatdagi ijtimoiy tizimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Jamiyatdagi adolatni ta'minlash, tenglik va fuqarolar o'rtasidagi ijtimoiy bog'lanishni yaxshilash uchun ilg'or yondoshuvlar zarur. Bunday usullarni qo'llagan davlatlar fuqarolar o'rtasidagi o'zaro ishonchni mustahkamlashga erishishgan. Masalan, Norvegiya va Shvetsiya kabi Skandinaviya davlatlarida jinoyatchilikni oldini olishda ta'lim, ijtimoiy yordam, tenglik va iqtisodiy imkoniyatlar ta'minlashga katta e'tibor berilgan.

Jinoyatchilikni oldini olishning ilg'or xorij tajribasi o'z ichiga ijtimoiy, iqtisodiy va ta'lim tizimlarini birlashtirishni oladi. Shvetsiya, masalan, o'zining jinoyatchilikni oldini olish bo'yicha muvaffaqiyatli modeliga ega. Ushbu modelda asosiy e'tibor jamiyatda tenglikni, ijtimoiy adolatni ta'minlash va iqtisodiy imkoniyatlarni yaxshilashga qaratilgan. Shvetsiya hukumati barcha fuqarolarni ta'lim olishga jalb qilishni, kasb-hunar ko'nikmalarini rivojlantirishni va ijtimoiy yordamni ko'proq taqdim etishni o'z ichiga olgan dasturlarni amalga oshirmoqda.

Shu bilan birga, Niderlandiyada jinoyatchilikni oldini olishga qaratilgan yondoshuvlar ko'p jihatdan boshqa davlatlardan farq qiladi. U yerda jinoyatchilikning oldini olish uchun psixologik yordam, ijtimoiy rehabilitatsiya va sog'liqni saqlash tizimi orqali jinoyatchilarga qo'llaniladigan rehabilitatsiya dasturlari muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda. Niderlandiyaning bu boradagi tajribasi, jinoyatchilikni oldini olishda ilg'or yondoshuvlar sifatida e'tirof etilgan.

AQShda ham jinoyatchilikni oldini olish bo'yicha bir qator muvaffaqiyatli dasturlar amalga oshirilgan. Masalan, "Community Policing" modeli, ya'ni jamoatchilik bilan hamkorlikda huquqni muhofaza qilish tizimi orqali jinoyatchilikning oldini olishga erishildi. Bu modelda, politsiya va jamiyat o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali jinoyatlarni kamaytirishga erishilgan.

Ta'lim va axloqiy qadriyatlar jamiyatni jinoyatchilikdan himoya qilishda katta rol o'ynaydi. Agar yoshlar o'zlarining axloqiy qoidalarini yaxshi bilib,

ularga rioya etishsa, jinoyatchilikni oldini olishda muhim qadam qo'yiladi. O'zbekiston, masalan, yoshlarni axloqiy qadriyatlar asosida tarbiyalashga katta e'tibor qaratmoqda. Bu orqali jamiyatda o'zaro hurmat, adolat va to'g'ri xulq-atvorni rivojlantirishga harakat qilinmoqda. Bunday yondoshuvlarni amalga oshirish orqali jinoyatchilik darajasi kamayishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, jinoyatchilikni oldini olish nafaqat jinoyatlar sodir bo'lishining oldini olish, balki ijtimoiy barqarorlik, iqtisodiy o'sish va fuqarolar o'rtasida ishonchni mustahkamlashning muhim vositasi hisoblanadi. Dunyo miqyosidagi ilg'or tajribalar shuni ko'rsatadiki, jinoyatchilikka qarshi kurashishdan ko'ra uni oldini olishning samarasi yanada yuqoriroqdir. Ta'lim, ijtimoiy adolat va tenglik, hamda axloqiy qadriyatlar yoshlar orasida shakllanishi lozim. Shu tarzda, jamiyatda jinoyatchilikni kamaytirish va barqarorlikni ta'minlash mumkin bo'ladi.

